

DUŠAN DRBOHLAV

PODNĚTY BEHAVIORÁLNÍ GEOGRAFIE VE STRUKTUŘE GEOGRAFICKÉHO VÝZKUMU

D. Drbohlav: *The Place of Behavioral Geography in the Structure of the Geographical Investigation*. — Sborník ČSGS, 95, 4, p. 298—307 (1990). — The paper treats of the problems of behavioral geography. Its characteristic is discussed from the viewpoint of its inner discontinuity, a wide extent of contents, and a multidisciplinary conception. A brief characteristic is included of the philosophical-methodical basis of behavioral geography, its development, applied methods, most prominent representatives and local spheres, e. g. the problem of mental maps, „natural hazard“, and „time-space geography“. In conclusion the possibilities of application of this procedure in the solution of concrete social problems are discussed.

Příspěvek se zapojuje do diskuse o alternativním pojetí geografického výzkumu. Informuje o význaném směru socioekonomické geografie — o behaviorální geografii (dále pouze BG), které je v čs. geografické odborné veřejnosti zatím věnována malá pozornost. BG se soustřeďuje na zkoumání konkrétního chování lidského subjektu, čímž svým způsobem obohacuje geografii o novou dimenzi. Větším respektováním subjektu, zdůrazněním významu lidského faktoru, se tento geografický směr stává aktuálním i z hlediska širšího společenského kontextu. Obdobné tendence se totiž prosazují v současném vývoji naší ekonomiky — resp. v celém životě společnosti.

Obsahová šíře BG, jež v sobě zahrnuje množství různorodých témat, se promítá i do šíře využívaných filozofií a metod. Příspěvek proto podává pouze prvotní stručnou charakteristiku. Odkazuje však na relativně větší počet inspirativních titulů literatury.

1. Obecná charakteristika BG a její filozoficko-metodologické pozadí

BG může být volně definována jako jeden ze směrů socioekonomické geografie (human geography) vycházející z předpokladů, metod a konceptů behaviorismu a soustřeďující se na identifikaci poznávacích procesů (cognitive processes), skrze něž individua přijímají a reagují na atributy prostředí, které je obklopuje (The Dictionary of Human Geography, 37).¹⁾ Problém tkví v tom, že je již dávno známé, že termíny beha-

¹⁾ BG je většinou doplňována o problematiku percepce či dokonce spojována s tzv. „Perceptual Geography“ (GOLD, J. R. — GOODEY, B., 11). Ve stejném pojetí je chápána i v tomto příspěvku.

viorismus a behavioralismus mají odlišný význam (GOLD, J. R. — GOODEY, B., 12), respektive mnohými jsou odlišně chápány. Behavioralismus je definován jako směr ve společenských vědách, v rámci něhož se vědci pokoušejí nahradit tradiční, určitým způsobem limitované teorie vztahu člověk — prostředí teoriemi novými, uznávajícími složitost lidského chování. Podstata behavioralismu se opírá o tvrzení, že činnost, chápána obecně, je úzce svázána s procesem poznání. Na druhé straně behaviorismus vychází z „redukcionistické“ školy myšlení v psychologii, kterou se právě behavioralismus snaží nahradit. Behaviorismus vidí lidské chování na základě vztahu podnět (stimul) — reakce, v němž je úloha vnitřních duševních dějů včetně samotného procesu poznání opomíjena.

Do jisté míry problematické je rovněž zařazení BG do systému geografických věd. Má paradigma BG hierarchicky stejnou pozici jako paradigma ostatních dílčích disciplín socioekonomické geografie? Nebo stojí BG z tohoto hlediska úplně mimo rámec socioekonomické větve?

Behaviorální geografové (na rozdíl například od tradiční regionální geografie, která se soustřeďuje nejvíce na prostorovou mezoúroveň) studují jednotlivce především v jeho konkrétní situaci v mikroprostorovém průmětu. Obdobně behaviorální geografové narušují tradiční geografický pohled, jež nahlíží na předmět zájmu jako na „statistický soubor“.

J. M. Blaut (2) v této souvislosti uvádí příhodnou analogii zloděje, který touží vykrást místnost v jednom z vyšších pater budovy. Dovnitř se však musí dostat skrze suterén! „Kdo chce studovat lidské procesy na vysoké úrovni agregace, např. na úrovni společnosti, národa apod., zjistí, že je nutné jako prostředek vědecké strategie či metody zkoumat tyto procesy na úrovni jednotlivce nebo malé skupiny“. „Mikrogeografická metodologie“ může poskytnout množství poznatků „makrogeografii“. Předností a nezbytností mikroúrovňového výzkumu zdůrazňuje též např. T. Hägerstrand (15). Empirické výzkumy se v BG tudíž soustřeďují ve větší míře zejména na výzkum chování obyvatelstva (konkrétních jednotlivců, malých skupin) uvnitř jednotlivých měst (úroveň „micro-space“, „urban“). V některých z BG výzkumů je těžiště zájmu přeneseno na jinak pragmaticky vymezené prostory (úroveň „landscape“, „regional“, „global“ — GOLD, J. R., 9).

Vnitřní různorodost BG se neprojevuje pouze v pestré obsahové náplni výzkumných snah, ale i v rozdílných filozoficko-metodologických přístupech. Konceptuální spory, epistemologické kontraverze apod. — k nejznámějším patří kritika BG publikovaná v roce 1979 T. E. Buntingem a L. Guelkem (3), jež vyvolala vášnivé diskuse — se umocňují především absencí dostatečně systematicky organizované teoretické platformy, malou integrací vědeckých poznatků, roztržitostí metodických postupů, terminologickou nejednotností. Mnohde chybí „institucionalizace“, která by určitě pomohla mnohé problémy překlenout.

Filozoficko-metodologickou bází BG se v počátcích stala metodologie pozitivismu, přičemž, jak poznamenává J. R. Gold (9), dominuje dnes v BG výzkumech neopozitivistický proud. Postupem času se však začaly rovněž objevovat subjektivně orientované směry, pro něž představovala filozofickou základnu zejména fenomenologie. BG se tak v některých případech přibližuje tzv. humanitní (humanistic) geografii. Některé BG příspěvky jsou naopak laděny ve stylu „marxistické“ radikální kritiky. Je ovšem nutné na tomto místě zdůraznit slova R. G. Colledge a H. Coucle-

lise (14), že totiž „přiřazovat všechny behaviorální výzkumy k jedné či druhé filozofické bázi... je ignorací ve vztahu k výzkumu a myšlenkám na tomto poli... V určitých výzkumech jednotlivé epistemologie či filozofie pouze převažují nad jinými“. Příkladem dokumentujícím dynamiku vývoje, tj. relativitu „filozofické čistoty“, překryv jednotlivých filozofických směrů, ale i možnou odlišnou interpretaci filozofické podstaty, je výklad R. G. Golledge a H. Couclelise (14) o měnící se povaze pozitivistických přístupů v BG, kdy se stále méně a méně skutečně dodržují klasické pozitivistické zásady, postuláty. Autoři přitom poznamenávají, že odklony od čistého pozitivismu neznamenají sblížení s „humanistic“ alternativami.

Stručnou diskusí filozoficko-metodologické podstaty BG ukončíme odvoláním na čtyři zdroje, ve kterých je možné se hlouběji seznámit s podstatou i širšími souvislostmi pozitivismu, fenomenologie i marxismu: J. Paulov (28), R. J. Johnston (21), A. Holt-Jensen (17) a prakticky celý soubor příspěvků „Environmental Perception and Behavior“, např. (14).

Nezávisle na nejednotnosti filozoficko—metodologického pojetí BG je zřejmé, že hlavní význam je všeobecně přisuzován vztahu mezi chováním jedince v prostoru a jeho prostorovým poznáváním. Většina současných geografů zastává názor, že prostorové chování není ovlivněno objektivní realitou, nýbrž lidskou subjektivní interpretací reality (Pellenbarg, P. H. — Meester, W. J., 29). Do úvahy jsou brány podle R. E. Lloyda (23) a podobně též J. R. Golda (9) tzv. prostory poznání (cognitive space), preference (preference space) a chování (behavior space). Také L. L. Rybakovskij (32) informuje o třech komponentech vnitřní psychiky — poznávacím, afektivním (emocionálním) a komponentu chování. Na významu nabývá kromě již známého prostředí ekonomického, sociálního, kulturního, politického apod. tzv. relativní percepční prostor jedince, podle J. R. Golda (9) tzv. „behaviorální prostředí“.

Přestože existuje konvenční paradigma vztahu člověk — prostředí založené na vzájemných vazbách prostředí — představa — chování i paradigma individuálního prostorového poznání a chování (např. Gold, J. R., 9), konstatují mnozí behaviorální geografové, že zatím chybí komplexní teorie prostorového chování člověka. V této souvislosti M. Cadwallader (5) poznamenává, že „dokud nebude prokázáno, že individuální chování v prostoru je silně spjata s jeho percepcí prostředí, BG se nemůže stát základním kamenem obecné teorie prostorového chování“. Na druhé straně nechybí dílčí zobecnění: například co se týká vztahu mezi migračními preferencemi a skutečným migračním chováním v pracích R. E. Lloyda (23), L. M. Svarta (36).

Mnohými vědci je zdůrazňováno, že hlavním článkem v mechanismu chování, nejdůležitějším vnitřním faktorem jeho regulace jsou lidské potřeby (např. Rybakovskij, L. L., 32; Lazarus, R. C., 22). Náhled na ně a jejich chápání však není jednoznačné. Z hlediska důležitosti, v kontextu studia lidského chování, resp. též zájmu behaviorálních geografů, následuje zkoumání problematiky představ, motivů, role informace a procesu rozhodování. Při výzkumu chování je obecně zdůrazňována specifická a relativita hierarchie, prostoru i času (např. Johnston, R. J., 21; Gold, J. R., 9). Vztahy člověk — prostředí jsou nazírány jako kontinuální a dynamické a konečný stav jedné sekvence chování je často počátkem jiné. R. G. Golledge, L. A. Brown a F. Williamson (13) vlastně shrnují

v souladu s prezentovaným paradigmatem aspekty podmiňující chování jedince do souboru tří proměnných: 1) tzv. funkční proměnné (mentální a fyzické schopnosti, systém hodnot, apod.), 2) strukturní proměnné (věk, vzdělání, příjem apod.) a 3) existenční proměnné (umístění a orientace vůči elementům reálného hmotného světa).

2. Stručný vývoj a problémové zaměření BG

O BG jako takové se začíná hovořit v 60. letech 20. století. Vzniká vlastně z deziluze z normativních teorií a modelů založených na podstatě tzv. „ekonomického člověka“, který se vyznačoval maximální racionalitou, plnou informovaností apod. U jedince nebyly brány v úvahu iracionální faktory. Sledována byla pouze ekonomická kritéria. Z tohoto aspektu měla veliký význam práce J. Wolperta (38), který na příkladu výzkumu chování farmářů ve středním Švédsku potvrdil nereálnost existence „ekonomického člověka“. Naopak nové behaviorální přístupy se snaží pochopit člověka v celé jeho šíři (Paulov, J., 28) včetně např. problematiky hodnot, aspirací, návyků, stupně informovanosti, sociálního tlaku apod. V souvislosti s prudkým rozvojem BG hovoří někteří autoři dokonce o nástupu tzv. behaviorální revoluce (Downs, R. M., 6), která je součástí mnohými uznávané kvantitativní revoluce, probíhající v geografii v této době. Již ve svých začátcích se BG formuje jako pestrá mozaika různorodých přístupů. V šíři obsahového záběru i ve vlastním filozoficko-metodologickém pojetí. Významná je návaznost na psychologii, kdy různé psychologické historické školy, např. strukturalismus, funkcionalismus, behaviorismus, psychoanalýza, ale zejména „environmental psychology“, tvořily předstupeň dnešního pojetí BG. Nejenom psychologie však měla svůj odraz v BG.²⁾ Multidisciplinární charakter tohoto směru podtrhuje rovněž úzká spojitost se sociologií, antropologií, etnologií, filozofií, architekturou, estetikou, politickou teorií, plánováním atd. Z předchůdců BG jmenujme nejvýznamnější: C. Sauera, J. K. Wrighta, G. Whita a W. Kirka (Gold, J. R., 9). Právě v USA a Velké Británii, v působišti výše uvedených představitelů, bylo a dosud je nejvýznamnější soustředění behaviorálních geografů. V průběhu 70. a 80. let vývoj BG ještě více akceleroval. Objevila se záplava odborných příspěvků, knižních publikací. Zorganizováno bylo množství seminářů a konferencí. Hlavně v USA a Kanadě došlo k významnému pozitivnímu kvantitativnímu i kvalitativnímu posunu BG. Myšlenky, koncepty i techniky BG byly široce uznány užitečnými a důležitými a byly aplikovány v mnoha rozličných kontextech. Byly hluboce integrovány do geografického výzkumu. K tomuto stavu, který u mnohých vyvolává optimismus (Saarinen, T. F., 34), přispěla významným dílem poměrně rozsáhlá a účinná „institucionalizace“, sjednocující a organizující výzkumy zaměřené na určitou oblast. Naopak ve Velké Británii je evidentní zmenšení zájmu o BG zvláště mezi samotnými geografy (Gold, J. R., 10). Je způsobeno z velké části relativní izolací britských geografů, omezenou „institucionalizací“ i napětím mezi představiteli rozdílných filozoficko-metodologických pojetí. Vcelku úspěšně, avšak zdaleka ni-

²⁾ Dříve výrazná a úzká vazba BG na psychologii v 80. letech významně slábně (Gold, J. R. — Goodey, B., 11).

koliv v takovém rozsahu jako v USA a Kanadě, se některé oblasti BG rozvíjejí v určitých enklávách (většinou na univerzitách či v ústavech) v intencích tradičního národního pojetí geografie ve Francii a Švédsku, ale např. i v Japonsku, Nizozemí, Itálii, SRN. Ze zemí dříve tzv. socialistického bloku je pouze v Polsku věnována BG větší pozornost. Do polštiny jsou např. překládány významnější příspěvky z oblasti BG (např. Gold, J. R. — Goodey, B., 12). I samotní polští geografové se věnují teoretickým (např. Taylor, Z.) i ryze praktickým problémům BG (Bartnicka, M., 1; Rykiel, Z., 33). V Sovětském svazu jsou známé studie z oblasti „environmental psychology“ (Niit, T. — Usvall, J. K. — Heidmets, M., 26). Některé práce sovětských geografů, sociologů a psychologů (V. I. Perevedceva, A. U. Chomra, V. M. Mojsejenka, T. I. Zaslavskaja, D. A. Kiknadze, S. L. Rubinštejna a dalších) mají zřetelnou BG relevanci (Rybakovskij, L. L., 32). V ostatních zemích střední a východní Evropy včetně Československa se objevují BG příspěvky a studie pouze nahodile, bez spojitosti, vzájemné komunikace. Postrádají integraci do širšího geografického výzkumu.

V 80. letech je předmětem zájmu specialistů na poli BG několik nejdůležitějších oblastí: výzkum procesů poznání (cognitive processes), prostorových představ (spatial images), mentálních map (mental maps), procesu „učení“ v prostoru (spatial learning) a návyků (habits), procesu rozhodování (decision-making) a výběru (choice). Stranou pozornosti nezůstávají ani výzkumy motivace, postoje, zálib, přání, míry risku a nejistoty. Rychle se rozvíjejí studie na téma — prostorové chování dětí, pokračují práce v tzv. odvětví geografie času („time-geography“ či „time-space geography“). Zkoumá se chování člověka v kritických situacích ohrožení přírodními jevy (natural hazard) stejně jako např. územní preference obyvatelstva a jeho přemísťování.

Charakterizujeme nyní krátce určité vybrané oblasti zaměření BG společně s nejdůležitějšími představiteli.

Tzv. problematika mentálních map zahrnuje širokou paletu výzkumů zabývajících se vnímáním a hodnocením prostoru jedincem a následnou širší interpretací jeho vjemů a prostorových znalostí. Reflektovány jsou nejenom znalosti jedince o místě, ale i jeho subjektivní pocity. Mentální mapy mohou zachytit úroveň orientace člověka v prostoru, kvalitu jeho „prostorového vědomí“, mohou vyústit v prostorové preference, vytypování atraktivních, resp. neatraktivních prostorů pro bydlení, rekreaci apod. (Téměř všechny takto zaměřené výzkumy se vztahují k migraci, rekreaci, krajině či městské morfologii). Kartografické výstupy jsou obvykle zpracovány ve formě izolinií, kartogramů nebo anamorfovaných map. K nejdůležitějším představitelům 70. let aktivizujícím tuto oblast výzkumu patří zejména P. Gould, R. White, R. M. Downs, D. Stea.

V roce 1960 publikoval K. Lynch práci (Lynch, K., 24), ve které shrnul poznatky z výzkumů představ obyvatel o městě (na příkladu Bostonu, New Jersey, Los Angeles). Jedním z nejdůležitějších závěrů jeho práce je formulace pěti základních prvků, které formují strukturální bázi mentálních představ: dráhy—cesty (paths), hranice — bariéry (edges), oblasti (districts), ohniska—uzly (nodes), význačné orientační body (landmarks). Lynchovy práce předznamenaly množství dalších, které našly uplatnění v široce pojímaném výzkumu plánování města, uspořádání jeho vnitřních struktur. Zkoumán je „design“ ulic, veřejných míst, parků,

domů, panoráma města. Zjišťují se představy obyvatel o kvalitě okolí místa jejich bydliště, názory na nová městská území apod.

Výzkumy tzv. „natural hazard“, což je dílčí část tzv. „hazard perception“, se zabývají především rolí percepce v lidském přizpůsobení přírodnímu nebezpečí zejména v územích postihovaných přírodními katastrofami — záplavami, pobřežními boulemi, suchem, zemětřesením, sněhovými vánicemi apod. Potvrzuje se skutečnost, že percepce lidí v situacích přírodního ohrožení se liší v závislosti na 3 základních faktorech: 1) schopnosti improvizace, 2) stupni osobní zkušenosti z nebezpečí, 3) frekvenci výskytu hrozby (Golledge, R. G. — Brown, L. A. — Williamson, E., 13). Oblast „natural hazard“ rozvinula v 50. a 60. letech tzv. „chicagská škola“ — zejména G. F. White, R. W. Kates a I. Burton. Dnes patří „natural hazard“ k nejvíce „prosperujícím“, organizovaným, resp. „institucionalizovaným“ oblastem BG.³⁾ Vědecké výsledky jsou úspěšně aplikovány do praxe, přímo napomáhají řešit sociální problémy v konkrétním prostředí.

Relativně samostatný blok v rámci BG tvoří tzv. „time-geography“ nebo též „time-space geography“ založená v 60. letech a později rozvinutá T. Hägerstrandem a jeho žáky na švédské univerzitě v Lundu. (Do anglosaského světa ji později přenesli A. Pred. např. 30. a L. Brown). T. Hägerstrand se zprvu zaměřil na zkoumání toků informací, na proces difuze a adopce. Později provedl detailní studie individuálního chování člověka. Užil třídimenzionálního modelu k zachycení pohybu jedince v čase a prostoru, přičemž na čas a prostor nazírá v neoddělitelných souvislostech. Oba tyto atributy jsou uvažovány jako prostředek omezující aktivitu. U jedince jsou brány v úvahu rozdílné možnosti pohybu v prostoru podmíněné fyzickými dispozicemi, ekonomickým statutem, technickými možnostmi apod. Čas však je limitujícím faktorem „všeho a všech“.

Další skupinu vědců poutá společný zájem o krajinu. D. Lowenthal, Yi-Fu Tuan, A. Buttimer, T. Saarinen zkoumali význam krajiny pro člověka skrze výzkum preferencí, ideálů, představ, zálib a přání.

I. Wolpert, P. Gould, G. Rushton, R. G. Golledge se především zaměřili na výzkum procesu rozhodování, výběru, míry risku a nejistoty, procesu „učení“, návyků a preferencí.

3. Metody výzkumu BG

Z obsahové šíře záběru BG a konečně i z multidisciplinarity řešených problémů logicky vyplývá aplikace množství rozličných metod, mnohdy převzatých do geografie z jiných vědních disciplín. Behaviorální geografové využívají mnoha z batérie metod běžně používaných v socioekonomické geografii. Důraz je kladen na hodnocení statistických závislostí mezi charakteristikami, analýzu prostorových interakcí, analýzu vývoje a difuze změn apod. Užívány jsou jednoduché elegantní párové korelace stejně jako množství rafinovanějších metod multivariantní analýzy. Aplikují se metody mnohorozměrného škálování, faktorové analýzy, káno-

³⁾ Bylo založeno např. „Disaster Research Center“ či „The Natural Hazard Research and Applications Information Center“ (NHRAIC).

nické korelace, lineárního programování, analýzy povrchových trendů, Markovových řetězců, gravitačních modelů, teorie her atd. Významnou úlohu v BG zaujímají techniky široce využívané sociology a psychology — tvorba dotazníků a jejich uplatnění při průzkumech obyvatelstva. Dotazníková šetření obyvatelstva bývají totiž často hlavním zdrojem poznání resp. dat podléhajícím další operacionalizaci. Matematicko-statistické numerické výstupy bývají často doprovázeny či doplňovány ilustrativním kartografickým, resp. grafickým ztvárněním výsledných poznatků. Při behaviorálních výzkumech jsou též někdy využívány tzv. sekundární zdroje — diapozitivy, filmy, malby, kresby, literatura apod. Četné jsou příspěvky v rovině „pouhých“ filozoficko-metodologických diskusí a úvah.

4. Praktický význam BG

I přes již výše komentovanou malou vzájemnou komunikaci (např. zdůrazňovanou nedostatečnou replikaci a komparaci vývoje specifických metod, markantní nedostatek syntéz empirických zjištění), konfliktní terminologii, přeceňování a neadekvátnost některých zobecnění formulovaných na základě výzkumu např. malého či specifického vzorku obyvatelstva, dosáhli behaviorální geografové ve svých výzkumech řady pozitivních výsledků zpětně inspirujících i představitele jiných vědních disciplín.

Primárním úkolem BG zůstává neustálé kvalitnější doplňování její základní devízy — více porozumět prostorovému chování lidského subjektu, obohatit explanace o psychosociální dimenzi.

Stále větší pozornost je věnována řešení konkrétních praktických problémů. J. R. Gold a B. Goodey (11) vyslovují víru v to, že výzkum v rámci BG bude stále více sloužit praxi. Všeobecně je prosazována nutnost výraznějšího zahrnutí výsledků BG výzkumů do plánovacích, resp. politických praktik.

Společenský přínos výzkumu „obrazu města“ vidí P. Radváni (31) v „návrhu realizace společensky efektivního prostředí, které by reprezentovalo ideové a kulturní hodnoty společnosti, a to jak po stránce obsahové, tak i formální.“ Důkladný rozbor individuálního časového „vědomí“ jedince spojený s prostorovou orientací (v duchu Hägerstrandovy „time-space geography“) je nezbytný pro hlubší poznání procesu dojížděky do zaměstnání, strukturalizace sítě služeb, rekreačních aktivit apod. V našich podmínkách je rovněž vysoce aktuální zkoumání chování a percepce imigrantů v jejich novém prostředí (zejména některých skupin obyvatelstva v určitých prostorech). Z hlediska hlubšího poznání migrace a možnosti její racionálnější regulace se jeví nezbytné výrazněji se ve výzkumech soustředit na vnitřně s ní spjaté procesy motivace, rozhodování a výběru.

5. Odraz BG v čs. literatuře

V čs. geografické literatuře se zatím objevilo malé množství příspěvků, jež je možné v širších souvislostech zařadit do kontextu BG praxí. Nevytvářejí žádný celistvější problémový blok. Týkají se pouze několika z širšího spektra oblastí zaměření BG.

Problematikou „environmental perception“ se zabývali např. A. Hynek a J. Hynková (19, 20), J. Ofahel (27). Příspěvky týkající se výzkumu „obrazu města“ publikoval P. Radváni (např. 31). Preference obyvatelstva, vyúsťující též do konstrukce některých typů mentálních map, zjišťovali v různých dimenzích i úhlech pohledu např. M. Hrdlička (18), T. Siwek (35), D. Drbohlav (7). Motivace na příkladu migrace obyvatelstva byla hlouběji studována např. Z. Hájkem (16) či D. Drbohlavem (8).⁴⁾ Filozofii i metody směru „time-space geography“ aplikoval v pracích GÚ SAV V. Ira. Některé z prací dalších geografů — např. J. Paulova, K. Kühnla, I. Bičička atd. jsou BG relevantní.

Výrazem multidisciplinárního pojetí výzkumu vztahů chování člověk-prostředí jsou práce, popřípadě úvahy a propagátorská činnost některých čs. psychologů, sociologů a architektů — např. M. Černouška, J. Musila, M. Illnera, L. Kotačky, J. Ševčíka, J. Bendové, J. Bendy, M. Beneše. Jejich pohledy jsou bezesporu přínosem i výzvou k pokračujícímu dialogu s behaviorálními geografii.

Řada podnětů z BG je pro nás inspirující. Nabízejí se oblasti, resp. témata, jejichž propracováním, či spíše zcela prvotním uchopením by čs. geografové jak v rovině základního, tak i aplikovaného výzkumu rozšířili obzory poznání a mohli tak významněji přispět k řešení praktických společenských úkolů.

Literatura :

1. BARTNICKA, M.: Percepcja przestrzeni miejskiej Warszawy na przykładzie dzielnicy Ochota. *Przegląd Geograficzny*, 58, 1986, č. 1—2, s. 165—190.
2. BLAUT, J. M.: Modesty and the Movement; A Commentary. In: *Environmental Perception and Behavior: An Inventory and Prospect*. Eds. T. F. Saarinen, D. Seamon, J. L. Sell. Research Paper No. 209. The University of Chicago, Department of Geography 1984, s. 149—163.
3. BUNTING, T. E. — GUELKE, L.: Behavioral and Perception Geography: A Critical Appraisal. *Annals of the Association of American Geographers*, 69, 1979, č. 3, s. 448—462.
4. BUTTIMER, A.: Perception In Four Keys: A Commentary. In: *Environmental Perception and Behavior: An Inventory and Prospect*. Eds. T. F. Saarinen, D. Seamon, J. L. Sell. Research Paper No. 209. The University of Chicago, Department of Geography 1984, s. 251—263.
5. CADWALLADER, M.: A Behavioral Model of Consumer Spatial Decision Making. *Economic Geography*, 51, 1975, č. 4, s. 339—349.
6. DOWNS, R. M.: Geographic Space Perception: Past Approaches and Future Prospects. In: *Progress in Geography, International Reviews of Current Research* (eds. Ch. Board, — R. J. Chorley, — P. Hagget, — D. R. Stoddart.) Volume 2, Great Britain. Edward Arnold 1970, s. 65—108.
7. DRBOHLAV, D.: „Město a venkov“ v preferencích pražských středoškoláků. Sborník referátů ze Semináře „Problémy rozvoje venkovského osídlení malých a středně velkých měst ČSSR a její demografické struktury.“ (V tisku).
8. DRBOHLAV, D.: Motivy migrace jako jeden z indikátorů formování geografické struktury organizace společnosti. *Demografie*, 28, 1986, č. 3, s. 202—209.
9. GOLD, J. R.: *An Introduction to Behavioural Geography*. New York, Oxford University Press 1980, 290 s.
10. GOLD, J. R.: Behavioral Geography in Western Europe. Reflection on Research in Great Britain and the Francophone Nations. In: *Inventory and Prospect*. Eds. T. F.

⁴⁾ Výše uvedené citace autorů většinou pouze reprezentují jejich další práce na dané téma.

- Saarinen, D. Seamon, J. L. Sell, Research Paper No. 209. The University of Chicago, Department of Geography 1984, s. 25—32.
11. GOLD, J. R. — GOODEY, B.: Behavioral and Perceptual Geography. *Progress in Human Geography*, 7, 1983, č. 4, s. 578—586.
 12. GOLD, J. R. — GOODEY, B.: Geografia Behavioralna i Percepcyjna, krytyka i reakcja na krytyke. In: *Geografia Behavioralna; Przegląd zagranicznej literatury geograficznej*. Zeszyt 3—4. Warszawa. Polska Akademia Nauk. Instytut Geografii i przestrzennego zagospodarowania 1986, s. 49—58.
 13. GOLLEDGE, R. G. — BROWN, L. A. — WILLIAMSON, F.: Behavioural Approaches in Geography: An Overview. *The Australian Geographer*, 12, March 1972, č. 1, s. 59—79.
 14. GOLLEDGE, R. G. — COUCLELIS, H.: Positivist Philosophy and Research on Human Spatial Behavior. In: *Environmental Perception and Behavior: An Inventory and Prospect*. Eds. T. F. Saarinen, D. Seamon, J. L. Sell. Research Paper No. 209. The University of Chicago, Department of Geography 1984, s. 179—190.
 15. HÄGERSTRAND, T.: Člověk a regionální věda. *Sociologie města a bydlení*, 8, 1971, č. 9, s. 1—21.
 16. HÁJEK, Z.: Motivy migrace z aspektu životní úrovně. *Demografie*, 16, 1974, č. 4, s. 334—335.
 17. HOLT — JENSEN, A.: *Geography; Its History & Concept*. London, Harper & Row, Publishers 1980. 167 s.
 18. HRDLÍČKA, M.: Preference sídelních prostorů Čech. *Demografie*, 25, 1983, č. 1, s. 48—58.
 19. HÝNEK, A.: Environmental Perception. *Scripta Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Purkynianae Brunensis*, 15, 1985, č. 3, s. 171—180.
 20. HÝNEK, A. — HYNKOVÁ, J.: Prostorová percepcie životního prostředí města Boskovic a okolí ve výchově a péči o životní prostředí. *Sborník Československé geografické společnosti*, 84, 1979, č. 4, s. 287—299.
 21. JOHNSTON, R. J.: *Philosophy and Human Geography; An Introduction to Contemporary Approaches*. London, Edward Arnold 1983. 152 s.
 22. LAZARUS, R. C.: *Personality and Adjustment*. New Jersey, Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs 1963, 118 s.
 23. LLOYD, R. E.: Cognition, Preference and Behavior in Space: An Examination of the Structural Linkages. *Economic Geography*, 52, 1976, č. 3, 241—253.
 24. LYNCH, K.: *Obraz goroda*. Moskva, Strojizdat 1982, 327 s.
 25. MIČIAN, L.: The Analysis and Comparison of the Selected Conceptions of Geographical Sciences System. In: *Geographica* Nr. 24. Universitas Comeniana, Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comeniana, Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľství 1984, s. 41—51.
 26. NIIT, T. — USVALL, J. K. — HEIDMETS, M.: Environmental Psychology in the Soviet Union. *Journal of Environmental Psychology* 1981, č. 1, s. 157—177.
 27. OŤAHEL, J.: Štúdium percepcie krajinej scenérie a jeho prínos k lokalizácii zariadení cestovného ruchu. *Geografický časopis*, 32, 1980, č. 4, s. 250—261.
 28. PAULOV, J.: Spory o pozitivizmus v súčasnej západnej geografii. *Geografický časopis*, 38, 1986, č. 2—3, s. 260—273.
 29. PELLENBARG, P. H. — MEESTER, W. J.: Location Decisions and Spatial Cognition. In: *A Profile of Dutch Economic Geography*. Edited by Marc de Smidt and Egbert Wever. The Netherlands. Van Gorcum Assen/Maastricht 1984, s. 105—128.
 30. PRED, A.: The Choreography of Existence: Comments of Hägerstrand's Time-Geography and Its Usefulness. *Economic Geography*, 53, 1977, č. 2, s. 207—221.
 31. RADVÁNI, P.: Město a jeho obraz. *Geografický časopis*, 35, 1983, č. 4, s. 395—407.
 32. RYBAKOVSKIJ, L. L.: *Migracija naselenija: prognózy, faktory, politika*. Moskva, Nauka 1987, 199 s.
 33. RYKIEL, Z.: Badanie świadomości regionalnej-przykład regionu katowickiego. *Przeгляд Geograficzny*, 57, 1985, č. 1—2, s. 37—58.
 34. SAARINEN, T. F.: Some Reasons for Optimism about Perception of Environment Research. In: *Inventory and Prospect*. Eds. T. F. Saarinen, D. Seamon, J. L. Sell, Research Paper No. 209. The University of Chicago, Department of Geography 1984, s. 13—24.
 35. SIWEK, T.: Území Československa očima studentů geografie. *Sborník Československé geografické společnosti*, 93, 1988, č. 1, s. 31—37.
 36. SVART, L. M.: Environmental Preference Migration: A Review. *The Geographical Review*, 66, 1976, č. 3, s. 314—330.

37. The Dictionary of Human Geography (ed. by Johnston R. J.). Great Britain, Basil Blackwell Publisher Limited 1985, 411 s.
38. WOLPERT, J.: The Decision Process in Spatial Context. Annals of the Association of American Geographers, 54, 1964, č. 4, s. 537—558.

Summary:

THE PLACE OF BEHAVIORAL GEOGRAPHY IN THE STRUCTURE OF THE GEOGRAPHICAL INVESTIGATION

The author treats briefly of the behavioral geography as an important yet among the Czechoslovak geographers minimally acknowledged branch of socio-economic geography. (Behavioral geography is interested, before all, in the identification processes enabling man to react to attributes of the natural environment. Most often man in a concrete situation in microscopic projection is studied).

A more comprehensive description follows of the characteristics of the process taking place within its inner discontinuity, wide extent of contents and a multidisciplinary investigation character. A brief description of the philosophical-methodical basis of behavioral geography is given (the importance of positivism, phenomenology, marxism) and its paradigm or the complexity of the relationship of space behaviour of man and the process of his knowledge.

The next part of the paper is a description of the development of behavioral geography (including the most prominent representatives) focussed especially to the main sources of development in USA, Canada and Great Britain. Attention is also paid to contributions on behavioral geography from some of Central and Eastern Europe.

The problems dealt with in behavioral geography are specified on the example of a brief survey of selected spheres, such as mental maps, „natural hazard“, and „time-space geography“. Methods applied in behavioral geography are mentioned only briefly. In the conclusion possibilities of application of behavioral geography in the solution of practical social problems are discussed. Finally some behavioral geographical works by Czechoslovak geographers are cited.

(Pracoviště autora: Geografický ústav ČSAV, Na slupí 14, 128 00 Praha 2.)

Došlo do redakce 26. 10. 1989.

Lektoroval Jan Kára.